HOTĂRÂREA CURȚII (Camera întâi)

2 aprilie 2009 *

În cauza C-431/07 P,

având ca obiect un recurs formulat în temeiul articolului 56 din Statutul Curții de Justiție, introdus la 18 septembrie 2007,

Bouygues SA, cu sediul în Paris (Franța),

Bouygues Télécom SA, cu sediul în Boulogne-Billancourt (Franța),

reprezentate de F. Sureau, D. Théophile, S. Perrotet, A. Bénabent, J. Vogel și L. Vogel, avocats,

recurente,

* Limba de procedură: franceza.

celelalte părți în proces fiind:

Comisia Comunităților Europene, reprezentată de domnul C. Giolito, în calitate de agent, cu domiciliul ales în Luxemburg,

pârâtă în primă instanță,

Republica Franceză, reprezentată de domnul G. de Bergues precum și de doamnele O. Christmann și A.-L. Vendrolini, în calitate de agenți,

Orange France SA, reprezentată de S. Hautbourg, S. Quesson și L. Olza Moreno, avocați,

Société française du radiotéléphone – SFR, reprezentată de A. Vincent, avocat, și de domnul C. Vajda, QC,

interveniente în primă instanță,

CURTEA (Camera întâi),

compusă din domnul P. Jann, președinte de cameră, domnii M. Ilešič, A. Tizzano (raportor), A. Borg Barthet și J.-J. Kasel, judecători,

avocat general: doamna V. Trstenjak,
grefier: domnul M.-A. Gaudissart, șef de unitate,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 11 septembrie 2008,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 8 octombrie 2008,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin recursul formulat, Bouygues Télécom SA (denumită în continuare „Bouygues Télécom") și Bouygues SA solicită Curții anularea Hotărârii Tribunalului de Primă Instanță al Comunităților Europene din 4 iulie 2007, Bouygues și Bouygues Télécom/Comisia (T-475/04, Rep., p. II-2097, denumită în continuare „hotărârea atacată"), prin care s-a respins acțiunea acestora de anulare a Deciziei Comisiei din 20 iulie 2004 privind modificarea redevențelor datorate de Orange și SFR pentru licențele UMTS (Universal Mobile Telecommunications System) (Ajutor de stat NN 42/2004 – Franța) (denumită în continuare „decizia în litigiu").

Cadrul juridic comunitar

2 Directiva 97/13/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 10 aprilie 1997 privind un cadru comun pentru autorizațiile generale și licențele individuale în

domeniul serviciilor de telecomunicații (JO L 117, p. 15), în vigoare la data situației de fapt din litigiu, prevedea la articolul 8 alineatul (4):

„Statele membre pot modifica condițiile care însoțesc o licență individuală în cazuri obiectiv justificate și într-un mod proporțional. Atunci când efectuează aceste modificări, statele membre notifică în mod corespunzător intenția lor și acordă părților interesate posibilitatea de a-și exprima punctul de vedere cu privire la modificările propuse.” [traducere neoficială]

3 Articolul 9 alineatul (2) prima liniuță din aceeași directivă avea următorul cuprins:

„În cazul în care un stat membru intenționează să acorde licențe individuale:

— acesta le acordă potrivit unor proceduri deschise, nediscriminatorii și transparente și, în acest scop, supune toți candidații acelorași proceduri, cu excepția cazului în care există un motiv obiectiv pentru a le aplica un tratament diferențiat”. [traducere neoficială]

4 Articolul 10 alineatul (3) primul paragraf din aceeași directivă prevedea:

„Statele membre acordă licențe individuale pe baza unor criterii de selecție obiective, nediscriminatorii, transparente, proporționale și detaliate. În cursul fiecărei proceduri de selecție, statele membre țin seama în mod corespunzător de necesitatea de a facilita dezvoltarea concurenței și de a spori la maximum avantajele pentru utilizatori.” [traducere neoficială]

5 Articolul 11 din Directiva 97/13 prevedea:

„(1) Statele membre asigură ca taxele aplicate întreprinderilor pentru procedurile de autorizare să aibă ca obiect numai acoperirea costurilor administrative aferente eliberării, gestionării, controlării și aplicării licențelor individuale specifice. Taxele aplicabile pentru o licență individuală sunt proporționale cu volumul de lucru necesar și sunt publicate în mod corespunzător și suficient de detaliat pentru ca informațiile să fie ușor accesibile.

(2) Fără a aduce atingere alineatului (1), în situația unor resurse limitate, statele membre pot autoriza autoritățile naționale de reglementare să impună redevențe pentru a ține seama de necesitatea de a asigura o utilizare optimă a acestei resurse. Redevențele menționate sunt nediscriminatorii și țin în special seama de necesitatea de a promova dezvoltarea unor servicii inovatoare și a concurenței.” [traducere neoficială]

6 Decizia nr. 128/1999 a Parlamentului European și a Consiliului din 14 decembrie 1998 privind introducerea coordonată în Comunitate a unui sistem de comunicații mobile și fără fir de generația a treia (UMTS) (JO 1999, L 17, p. 1), încă în vigoare la data situației de fapt din litigiu, avea drept scop, potrivit articolului 1, „[…] facilitarea introducerii rapide și coordonate în Comunitate a unor rețele și servicii UMTS compatibile […]” [traducere neoficială]

7 Articolul 3 alineatul (1) din aceeași decizie prevedea:

„Statele membre iau toate măsurile necesare pentru a permite introducerea coordonată și progresivă pe teritoriul lor a serviciilor UMTS până la 1 ianuarie 2002, în conformitate cu articolul 1 din Directiva 97/13 […]” [traducere neoficială]

Istoricul cauzei

8 La 28 iulie 2000, ministrul francez al industriei, poștei și telecomunicațiilor a inițiat o procedură de depunere a candidaturilor în vederea atribuirii a patru licențe pentru introducerea în Franța metropolitană a sistemelor de comunicații mobile și fără fir UMTS. Data limită pentru depunerea candidaturilor a fost fixată la 31 ianuarie 2001, iar candidații puteau să își retragă candidatura până la 31 mai 2001.

9 Dat fiind că au fost depuse numai două dosare, și anume cel al Société française du radiotéléphone – SFR (denumită în continuare „SFR”) și cel al societății France Télécom mobiles, devenită câteva luni mai târziu societatea Orange France SA (denumită în continuare „Orange”), s-a considerat că era necesară o nouă invitație de depunere a candidaturilor pentru a asigura o concurență veritabilă.

10 Prin două scrisori din 22 februarie 2001, redactate identic, ministrul economiei și finanțelor și secretarul de stat cu atribuții în domeniul industriei au dat asigurări directorilor întreprinderilor SFR și Orange potrivit cărora „modalitățile invitației de depunere a unor candidaturi suplimentare […] [vor] garanta un tratament echitabil operatorilor cărora li se [va atribui] în final o licență”.

11 Fără a aștepta lansarea invitației de depunere a unor candidaturi suplimentare, primele două licențe UMTS au fost acordate societăților SFR și Orange prin două ordine din 18 iulie 2001. Aceste două licențe au fost acordate în schimbul unor redevențe în valoare de 4 954 593 000 de euro, care trebuiau plătite în trei tranșe, prima tranșă devenind scadentă la 31 septembrie 2001, iar ultima la 30 iunie 2016.

12 Ca urmare a lansării invitației de depunere a unor candidaturi suplimentare, o a treia licență UMTS a fost atribuită societății Bouygues Télécom la 3 decembrie 2002. În lipsa altor candidaturi, a patra licență nu a mai fost acordată.

13 A treia licență a fost acordată în schimbul plății de redevențe care cuprinde o parte fixă, în valoare de 619 209 795,27 euro, achitată la data de 30 septembrie a anului în care a fost eliberată licența sau la momentul eliberării, dacă aceasta intervine ulterior datei menționate, și o parte variabilă, achitată anual înainte de data de 30 iunie a anului în curs, pentru utilizarea frecvențelor din anul precedent și calculată ca procent din cifra de afaceri realizată prin utilizarea frecvențelor respective.

14 În plus, prin alte două ordine tot din data de 3 decembrie 2002 (JORF din 12 decembrie 2002, p. 20498 și 20499), referitoare la SRF și, respectiv, la Orange, ministrul delegat pentru industrie a modificat, printre altele, dispozițiile referitoare la redevențele pentru punerea la dispoziție și pentru gestionarea frecvențelor, adoptând dispoziții identice cu cele aplicate Bouygues Télécom, astfel cum au fost prezentate la punctul precedent din prezenta hotărâre.

15 Ca urmare a unei plângeri din partea recurentelor prin care denunțau o serie de măsuri de ajutor ce ar fi fost luate de autoritățile franceze în favoarea France Télécom, Comisia Comunităților Europene a inițiat la 31 ianuarie 2003 procedura de investigare prevăzută la articolul 88 alineatul (2) CE cu privire la unele dintre aceste măsuri, printre care nu figura măsura de aliniere a redevențelor datorate de SFR și de Orange la cele stabilite pentru Bouygues Télécom.

16 Prin decizia în litigiu, Comisia a decis, în temeiul dispozițiilor articolului 88 CE, să nu formuleze obiecții împotriva respectivei măsuri de aliniere a redevențelor, pentru motivul că această măsură nu include elemente de ajutor în sensul articolului 87 alineatul (1) CE.

17 La 24 noiembrie 2004, recurentele au formulat acțiune la Tribunal pentru a obține anularea deciziei în litigiu.

Hotărârea atacată

18 În susținerea acțiunii în anulare, recurentele au invocat în special două motive întemeiate pe încălcarea de către Comisie, pe de o parte, a articolului 87 alineatul (1) CE, întrucât modificarea redevențelor datorate de Orange și de SFR constituie, în opinia acestora, un ajutor de stat în sensul acestei dispoziții, și, pe de altă parte, a articolului 88 alineatul (2) CE, întrucât Comisia ar fi trebuit să inițieze procedura oficială prevăzută de articolul 88 dacă respectiva cauză ridica dificultăți serioase.

19 Tribunalul a analizat împreună aceste două motive și s-a pronunțat doar asupra existenței unor dificultăți serioase. Astfel, la punctul 93 din hotărârea atacată, Tribunalul a considerat că, dacă ar exista astfel de dificultăți, decizia ar putea fi anulată numai pentru acest motiv, ca urmare a omisiunii evaluării contradictorii și detaliate prevăzute de Tratatul CE, chiar dacă nu s-ar fi demonstrat că aprecierile efectuate de Comisie cu privire la fond sunt eronate în drept sau în fapt.

20 În cadrul acestei analize, la punctele 95-126 din hotărârea atacată, Tribunalul a respins, în primul rând, argumentele prin care se urmărea să se demonstreze existența unui avantaj selectiv, de ordin temporal, de care Orange și SFR ar fi beneficiat prin faptul că primele două licențe UMTS au fost atribuite acestor două societăți înainte ca Bouygues Télécom să obțină atribuirea celei de a treia licențe. Tribunalul a considerat de asemenea, la punctul 126 din aceeași hotărâre, că o astfel de apreciere nu reprezintă o dificultate serioasă.

21 În această privință, Tribunalul a constatat mai întâi, la punctele 100 și 106 din hotărârea atacată, că respectivele licențe aveau o valoare economică și că, în consecință, trebuia să se recunoască în favoarea recurentelor că autoritățile franceze, prin reducerea redevențelor datorate de Orange și de SFR, au renunțat la resurse de stat într-o proporție semnificativă.

22 Cu toate acestea, Tribunalul a evidențiat în continuare, la punctul 107 din hotărârea atacată, că respectivele creanțe asupra societăților Orange și SFR, la care statul francez a renunțat, nu erau certe. Astfel, „pe de o parte, în cadrul procedurii aferente primei invitații de depunere a candidaturilor, acești doi operatori și-ar fi putut retrage candidatura până la 31 mai 2001 dacă nu li s-ar fi dat asigurări că li se va aplica un tratament egal în raport cu ceilalți operatori […] și, pe de altă parte, ar fi fost oricând posibil pentru acești operatori să renunțe la beneficiul licenței lor și, în consecință, să înceteze plata redevenței, mai ales dacă se considerau victimele unei inegalități de tratament în raport cu Bouygues Télécom”.

23 La punctul 111 din hotărârea atacată, Tribunalul a constatat, pe de altă parte, că renunțarea la creanțele în discuție nu constituia în orice caz ajutor de stat, ca urmare a specificității dreptului comunitar al telecomunicațiilor în raport cu dreptul comun în domeniul ajutoarelor de stat.

24 În sfârșit, Tribunalul s-a pronunțat la punctele 113 și 116 din hotărârea atacată în sensul că, deși există o diferență obiectivă între situația societăților Orange și SFR și cea a societății Bouygues Télécom în ceea ce privește momentul în care le-au fost atribuite licențele, probleme privind tehnologia UMTS și un context economic puțin favorabil dezvoltării acestei tehnologii nu au permis primelor două beneficiare de licențe să acceadă pe piață și, prin urmare, să obțină practic profit din avantajul pe care ar fi putut să îl genereze obținerea anterioară a acestor licențe.

25 În orice caz, Tribunalul a concluzionat la punctul 123 din hotărârea atacată că „avantajul acordat în mod virtual societăților Orange și SFR era singurul mijloc de a evita adoptarea, prin încălcarea Directivei 97/13, a unei măsuri care, luând în considerare diferența semnificativă între cele două regimuri de redevență introduse în mod succesiv de autoritățile naționale, ar fi fost discriminatorie în detrimentul acestor doi operatori, în condițiile în care, pe de o parte, la data modificării în litigiu, ca urmare a întârzierii înregistrate de Orange și SFR în introducerea serviciilor lor UMTS, niciun operator nu era prezent pe piață […], iar pe de altă parte, caracteristicile licențelor celor trei operatori concurenți sunt identice”.

26 În al doilea rând, la punctele 127-156 din hotărârea atacată, Tribunalul a respins susținerile recurentelor prin care acestea urmăreau să demonstreze că modificarea redevențelor încalcă principiul nediscriminării și a considerat că nici evaluarea modului de respectare a acestui principiu nu constituie o dificultate serioasă care să impună inițierea procedurii de investigare prevăzute la articolul 88 CE.

27 Pe de o parte, la punctele 134 și 136 din hotărârea atacată, Tribunalul s-a pronunțat în sensul că, în pofida modalităților de organizare materială, procedura de atribuire a licențelor UMTS a reprezentat o procedură unică prin care se urmărea atribuirea a patru licențe și că principiul nediscriminării trebuie, așadar, aplicat luând în considerare global cele două invitații succesive de depunere a candidaturilor.

28 Pe de altă parte, la punctul 148 din hotărârea atacată, Tribunalul a apreciat că, întrucât conținutul celor trei licențe era identic și niciun operator nu pătrunsese pe piață la data modificării redevențelor datorate de Orange și de SFR, varianta aleasă constând în modificarea retroactivă a acestor redevențe a permis autorităților franceze nu doar să asigure egalitatea de tratament între cei trei operatori vizați, dar și să evite întârzieri în lansarea serviciilor UMTS prevăzută de Directiva 97/13.

29 În al treilea rând, la punctele 157 și 158 din hotărârea atacată, Tribunalul s-a mai pronunțat în sensul că nici complexitatea cauzei, nici durata procedurii în fața Comisiei nu erau de natură să conducă la concluzia că examinarea măsurii de aliniere a redevențelor prezenta dificultăți serioase.

30 În temeiul acestor considerații, Tribunalul a respins acțiunea cu care a fost sesizat.

Concluziile părților

31 Prin recursul formulat, recurentele solicită Curții:

— anularea hotărârii atacate și trimiterea cauzei la Tribunalul spre rejudecare, ținând cont de punctul de vedere juridic exprimat de Curte;

— obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

32 Comisia, precum și Republica Franceză, Orange și SFR solicită respingerea recursului și obligarea recurentelor la plata cheltuielilor de judecată.

Cu privire la cererea de redeschidere a procedurii orale

33 Prin actul depus la grefă la 17 noiembrie 2008, recurentele au solicitat Curții, în temeiul articolului 61 din Regulamentul de procedură, redeschiderea procedurii orale.

34 În susținerea cererii, acestea arată că anumite aspecte formulate de avocatul general în concluzii sunt noi și susceptibile să influențeze decizia Curții.

35 În această privință, trebuie amintit că, din oficiu, la propunerea avocatului general sau la cererea părților, Curtea poate dispune redeschiderea procedurii orale, în conformitate cu articolul 61 din Regulamentul de procedură, în cazul în care consideră că nu este suficient lămurită sau că trebuie să soluționeze cauza în temeiul unui argument care nu a fost pus în discuția părților (a se vedea în special Ordonanța din 4 februarie 2000, Emesa Sugar, C-17/98, Rec., p. I-665, punctul 18; Hotărârea din 29 aprilie 2004, Comisia/Kvaerner Warnow Werft, C-181/02 P, Rec., p. I-5703, punctul 25, și Hotărârea din 26 iunie 2008, Burda, C-284/06, Rep., p. I-4571, punctul 37).

36 Cu toate acestea, în speță, după ascultarea avocatului general, Curtea apreciază că dispune de toate elementele necesare pentru a se pronunța cu privire la recursul formulat de recurente și că aceste elemente au făcut obiectul dezbaterilor desfășurate în fața sa. În consecință, cererea de redeschidere a procedurii orale trebuie respinsă.

Cu privire la recurs

37 În susținerea recursului, recurentele invocă patru motive întemeiate pe o încălcare a obligației de motivare, pe o eroare de drept cu privire la inexistența unor dificultăți serioase, pe erori în încadrarea juridică a situației de fapt și, în sfârșit, pe mai multe erori de drept în aplicarea articolului 87 CE.

Cu privire la primul motiv, întemeiat pe încălcarea obligației de motivare privind aplicarea excepției întemeiate pe natura și pe structura sistemului

Argumentele părților

38 Prin intermediul primului motiv, recurentele critică Tribunalul pentru că nu a motivat suficient aplicarea în speță a excepției întemeiate pe natura și pe structura sistemului, ca normă derogatorie de la principiul potrivit căruia un tratament diferit care favorizează una sau mai multe întreprinderi constituie în mod obligatoriu un avantaj selectiv. Mai precis, hotărârea atacată nu ar cuprinde o motivare suficient de explicită nici în ceea ce privește conținutul acestei excepții, nici în ceea ce privește legătura de cauzalitate dintre această excepție și renunțarea la resursele de stat într-o proporție semnificativă.

39 În particular, recurentele evocă diferite ipoteze care, în opinia acestora, ar putea justifica referirea la noțiunea de structură a sistemului în prezenta cauză, respectiv specificitatea dreptului comunitar al telecomunicațiilor în raport cu dreptul comun în domeniul ajutoarelor de stat, necesitatea de a respecta data lansării de 1 ianuarie 2002, prevăzută la articolul 3 alineatul (1) din Decizia nr. 128/1999, sau chiar căutarea a încă patru operatori pentru a asigura o concurență suficientă. Totuși, recurentele apreciază că niciuna dintre aceste ipoteze nu este determinantă sau, în orice caz, motivată suficient de Tribunal.

40 În schimb, Comisia, Republica Franceză, Orange și SFR apreciază că hotărârea atacată este suficient motivată cu privire la acest aspect, existând numeroase trimiteri la cadrul juridic, precum și la jurisprudența relevantă în vederea pronunțării asupra excepției menționate.

41 În ceea ce privește ipotezele invocate de recurente, Comisia și SFR susțin că aprecierea lor se încadrează în analiza privind temeinicia hotărârii, și nu în analiza privind respectarea obligației de motivare. Republica Franceză invocă în această privință că, spre deosebire de cele pretinse de recurente, astfel de ipoteze sunt perfect coerente și

complementare. SFR adaugă că, în orice caz, primul motiv este inadmisibil, întrucât recurentele contestă în realitate aprecierea de către Tribunal a situației de fapt.

Aprecierea Curții

42 Trebuie amintit de la început că obligația de motivare a hotărârilor, care revine Tribunalului în temeiul articolului 36 și al articolului 53 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție, nu îi impune acestuia să prezinte o motivare care să urmeze în mod exhaustiv și unul câte unul toate argumentele prezentate de părțile în litigiu. Prin urmare, motivarea poate fi implicită, cu condiția de a permite persoanelor interesate să cunoască motivele pentru care au fost luate măsurile în discuție, iar Curții să dispună de elemente suficiente pentru a-și exercita controlul jurisdicțional (Hotărârea din 18 mai 2006, Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia, C-397/03 P, Rec., p. I-4429, punctul 60, și Hotărârea din 8 februarie 2007, Groupe Danone/Comisia, C-3/06 P, Rep., p. I-1331, punctul 46).

43 Or, trebuie constatat că, în speță, Tribunalul a indicat motivele pentru care a apreciat că renunțarea la creanțele în discuție nu intră în sfera de aplicare a noțiunii de ajutor de stat incompatibil cu dreptul comunitar, din cauza structurii sistemului dreptului telecomunicațiilor.

44 Astfel, Tribunalul a explicat pe larg, în special la punctele 108-110 din hotărârea atacată, caracteristicile reglementării comunitare a serviciilor de telecomunicații care rezultă din Directiva 97/13 și din Decizia nr. 128/1999. În particular, acesta s-a pronunțat în sensul că această reglementare prevede că statele membre, deși au posibilitatea de a alege procedura de acordare a licențelor UMTS, totuși trebuie să respecte principiul egalității de tratament al operatorilor, ținând cont de momentul la care fiecare dintre operatorii vizați pătrunde pe piață.

45 În plus, în conformitate cu punctul 109 din hotărârea atacată, articolul 11 alineatul (2) din directiva amintită a fost interpretat în jurisprudența comunitară în sensul că redevențele impuse diferiților operatori trebuie să fie echivalente din punct de vedere economic.

46 Rezultă, în opinia Tribunalului, că în împrejurările acestei cauze, autoritățile franceze nu aveau altă posibilitate decât să reducă valoarea redevențelor datorate de Orange și de SFR și, prin urmare, să renunțe la creanțele în cauză, pentru ca această valoare să devină egală cu cea datorată de Bouygues Télécom.

47 Prin urmare, din cuprinsul punctelor 108-110 rezultă în mod clar că împrejurările care justifică în speță aplicarea excepției întemeiate pe structura sistemului, și anume obligația autorităților naționale de a respecta cerințele privind egalitatea de tratament pe care le impune în mod specific dreptul comunitar al telecomunicațiilor, au fost identificate cu precizie de Tribunal.

48 Pe de altă parte, celelalte ipoteze evocate de recurente provin din interpretarea eronată a hotărârii atacate.

49 Astfel, contrar celor susținute de recurente, pe de o parte, Tribunalul nu a analizat deloc necesitatea de a respecta data de 1 ianuarie 2002, prevăzută la articolul 3 alineatul (1) din Decizia nr. 128/1999 ca dată la care serviciile UMTS trebuiau introduse pe teritoriul statelor membre, drept o caracteristică a sistemului. În realitate, Tribunalul a ținut cont de acest element la punctul 141 din hotărârea atacată numai în scopul de a aprecia motivele pentru care autoritățile franceze au decis să nu reia de la început procedura de atribuire.

50 Pe de altă parte, din conținutul punctelor 11 și 138 din hotărârea atacată rezultă în mod expres că necesitatea „[de a] selecționa un număr suficient de operatori pentru a se putea asigura în mod efectiv concurența în acel sector” a fost luată în considerare de Tribunal nu drept o caracteristică a sistemului, ci numai pentru a concluziona că prima invitație de depunere a candidaturilor nu a condus la un rezultat satisfăcător, având în vedere necesitatea de a asigura concurența în acel sector și că, prin urmare, trebuiau căutați alți operatori.

51 În sfârșit, în ceea ce privește motivarea insuficientă în hotărârea atacată a legăturii de cauzalitate dintre natura sistemului și renunțarea la creanțele asupra Orange și SFR, este suficient să se arate că, la punctul 123 din hotărârea menționată, Tribunalul a precizat motivele pentru care a constatat existența unei astfel de legături, pronunțându-se în sensul că, dată fiind identitatea caracteristicilor celor trei licențe UMTS, menținerea valorii inițiale a redevențelor datorate de Orange și de SFR ar fi avut în mod inevitabil drept rezultat încălcarea, în defavoarea acestora din urmă, a obligațiilor privind egalitatea de tratament impuse în mod specific de dreptul comunitar al telecomunicațiilor.

52 Având în vedere considerațiile precedente, trebuie să se concluzioneze că motivarea hotărârii atacate permite, în mod corespunzător cerințelor legale, să se înțeleagă motivele pentru care Tribunalul s-a pronunțat în sensul că, din cauza structurii sistemului, reducerea redevențelor datorate de Orange și de SFR și, prin urmare, renunțarea la creanțele asupra acestora nu puteau fi considerate ajutor de stat.

53 Primul motiv trebuie, așadar, respins ca nefondat.

Cu privire la al doilea motiv, întemeiat pe o eroare de drept cu privire la inexistența unor dificultăți serioase

Argumentele părților

54 Prin intermediul celui de al doilea motiv, recurentele susțin că Tribunalul a confundat aprecierea existenței unei dificultăți serioase cu cea a temeiniciei deciziei în litigiu. În particular, pentru a stabili că, în speță, Comisia nu avea obligația să inițieze etapa evaluării detaliate, Tribunalul s-ar fi limitat să adauge în mod formal, la sfârșitul examinării relevanței fiecăruia dintre motivele invocate de părți, că o astfel de evaluare nu ar constitui o dificultate serioasă.

55 În realitate, existența unor dificultăți serioase ar fi confirmată de faptul că, în hotărârea atacată, Tribunalul însuși ar fi substituit aprecierea Comisiei prin propria apreciere în privința mai multor probleme complexe, nefiind de acord în parte cu analiza cuprinsă în decizia în litigiu.

56 Comisia contestă admisibilitatea acestui motiv în măsura în care nu ar fi fost invocat în primă instanță. La rândul său, Republica Franceză arată că recurentele nu au susținut în fața Tribunalului decât în subsidiar necesitatea de a iniția procedura oficială de investigare a ajutoarelor, prevăzută la articolul 88 CE.

57 În ceea ce privește fondul, Comisia, Republica Franceză, SFR și Orange susțin că demersul Tribunalului este corect în drept și nu conține o confuzie. În plus, în opinia Orange, Tribunalul a realizat exact o analiză de tipul celei solicitate de recurente. Comisia adaugă că elementele pe care s-a întemeiat Tribunalul sunt identice cu cele care stau la baza deciziei în litigiu. Aceasta ar dovedi că astfel de elemente erau suficiente pentru a soluționa problemele la care au făcut referire recurentele.

58 În ceea ce privește pretinsa respingere a analizei Comisiei, Republica Franceză susține că Tribunalul nu a substituit aprecierea Comisiei prin propria apreciere, dat fiind că hotărârea atacată se întemeiază în cea mai mare parte pe analiza cuprinsă în decizia în litigiu. Comisia, SFR și Orange consideră, pe de altă parte, că diferitele aprecieri ale Tribunalului nu au urmărit decât să răspundă argumentelor invocate de recurente în acțiunea acestora. În particular, SFR adaugă că Tribunalul nu ar fi putut examina inexistența vreunei dificultăți serioase fără a efectua o analiză mai aprofundată a elementelor de care dispunea Comisia. În orice caz, în opinia Comisiei, o astfel de argumentație este nu doar inadmisibilă întrucât vizează aprecierea situației de fapt, dar nu conduce nici la stabilirea motivului pentru care o apreciere a Tribunalului diferită de cea a Comisiei ar putea avea consecințe în privința existenței unor dificultăți serioase și a legalității hotărârii atacate.

Aprecierea Curții

59 Trebuie subliniat de la început că, spre deosebire de cele susținute de Comisie, prin intermediul acestui motiv nu se critică legalitatea deciziei în litigiu, ci Tribunalul este criticat pentru săvârșirea unei erori de drept atunci când a examinat cuprinsul acestei decizii în scopul verificării existenței unor dificultăți serioase.

60 Rezultă că al doilea motiv este admisibil.

61 În ceea ce privește temeinicia acestui motiv, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, procedura prevăzută la articolul 88 alineatul (2) CE devine indispensabilă atunci când Comisia întâmpină dificultăți serioase în a aprecia dacă un ajutor este compatibil cu piața comună. În consecință, Comisia nu se poate limita la etapa preliminară de examinare prevăzută la articolul 88 alineatul (3) CE pentru a lua o decizie de a nu formula obiecții în privința unui ajutor decât dacă, la finalul acestei prime examinări, poate dobândi convingerea că ajutorul respectiv este compatibil cu piața comună. În schimb, dacă această primă examinare a condus Comisia la o convingere contrară sau chiar nu a permis înlăturarea tuturor dificultăților ridicate de aprecierea compatibilității acestui ajutor cu piața comună, Comisia are obligația de a obține toate avizele necesare și de a iniția în acest scop procedura prevăzută la

articolul 88 alineatul (2) CE (a se vedea în special Hotărârea din 19 mai 1993, Cook/Comisia, C-198/91, Rec., p. I-2487, punctul 29, Hotărârea din 2 aprilie 1998, Comisia/Sytraval și Brink's France, C-367/95 P, Rec., p. I-1719, punctul 39, și Hotărârea din 17 iulie 2008, Athinaïki Techniki/Comisia, C-521/06 P, Rep., p. I-5829, punctul 34).

62 În acest caz, astfel cum rezultă chiar și din titlul părții avute în vedere din hotărârea atacată, care privește „[…] al doilea și la al treilea motiv, întemeiate pe încălcarea articolului 87 alineatul (1) CE și, respectiv, a articolului 88 alineatul (2) CE", Tribunalul a examinat la punctele 95-160 din hotărârea atacată al doilea motiv al acțiunii, întemeiat pe încălcarea articolului 87 alineatul (1) CE și referitor la interpretarea noțiunii de avantaj selectiv și a principiului nediscriminării, concomitent cu al treilea motiv al acțiunii, întemeiat, la rândul său, pe o încălcare a articolului 88 alineatul (2) CE, întrucât Comisia nu a inițiat etapa oficială de investigare, în pofida faptului că examinarea măsurii de aliniere a redevențelor prezenta dificultăți serioase.

63 Această abordare este justificată în considerarea faptului că, astfel cum a subliniat avocatul general la punctele 208 și 214 din concluzii, întrucât noțiunea de dificultăți serioase are un caracter obiectiv, existența unor dificultăți serioase trebuie căutată nu doar în împrejurările în care a fost adoptat actul atacat, dar și în aprecierile pe care s-a întemeiat Comisia (a se vedea în această privință Hotărârea Cook/Comisia, citată anterior, punctele 30 și 31).

64 Or, Tribunalul a efectuat în mod evident o astfel de examinare atunci când a analizat motivele pentru care Comisia a considerat că măsura de aliniere a redevențelor nu constituia un avantaj selectiv și nu încălca principiul nediscriminării.

65 Tribunalul nu a săvârşit, aşadar, nicio eroare de drept atunci când a examinat aprecierile Comisiei pentru a evalua dacă acestea au fost realizate pe baza unor informaţii suficiente şi de natură să excludă existenţa oricărei dificultăţi serioase.

66 De altfel, în recursul formulat, recurentele însele recunosc faptul că, la punctul 93 din hotărârea atacată, Tribunalul a dedus în mod întemeiat din jurisprudenţă că era „necesar să se analizeze argumentele expuse de reclamante împotriva deciziei [în litigiu] în lumina existenţei unei dificultăţi serioase. Într-adevăr, dacă ar exista astfel de dificultăţi, decizia ar putea fi anulată numai pentru acest motiv, ca urmare a omisiunii evaluării contradictorii şi detaliate prevăzute de tratat, chiar dacă nu s-ar fi demonstrat că aprecierile efectuate de Comisie cu privire la fond sunt eronate în drept sau în fapt".

67 În orice caz, analizarea concomitentă a celor două motive ale acţiunii impunea ca Tribunalul să nu se limiteze numai la evaluarea existenţei unor dificultăţi serioase, ci să răspundă de asemenea argumentelor invocate de reclamante în susţinerea celui de al doilea motiv de anulare care viza temeinicia aprecierilor Comisiei.

68 Or, trebuie constatat în această privinţă că substituirile de motive invocate de recurente nu constituie în realitate decât răspunsuri la argumentele formulate de către acestea din urmă.

69 Astfel, în primul rând, nu este întemeiată argumentaţia recurentelor potrivit căreia Tribunalul ar fi substituit prin propria apreciere motivarea din decizia în litigiu atunci când a apreciat, la punctele 105, 109 şi 110 din hotărârea atacată, că serviciile UMTS au o valoare de piaţă.

70 Astfel, după cum rezultă din conținutul punctului 105 și cum a subliniat avocatul general la punctul 222 din concluzii, doar în cursul ședinței de la Tribunal Comisia a susținut poziția contrară, mai precis că respectivele servicii nu au valoare economică, în timp ce decizia în litigiu s-a întemeiat pe alte considerații. În aceste condiții, nu este posibil ca Tribunalul să fi realizat o substituire de motive.

71 Aceeași este situația și în ceea ce privește, în al doilea rând, afirmația că Tribunalul ar fi substituit prin propria apreciere motivarea din decizia în litigiu atunci când a apreciat, la punctele 113-121 din hotărârea atacată, că Orange și SFR au beneficiat de un avantaj temporal potențial prin faptul că licențelor acestora au fost eliberate anterior.

72 Astfel, presupunând chiar că, răspunzând la un argument formulat de recurente, Tribunalul a ajuns la o concluzie diferită de cea reținută de Comisie în decizia în litigiu, nu este mai puțin adevărat că acesta a confirmat la punctele 123-125 din hotărârea atacată, în subsidiar și fără a opera nicio substituire de motive, că motivarea Comisiei potrivit căreia inexistența vreunui avantaj selectiv era legată de aplicarea normelor reglementării comunitare a serviciilor de telecomunicații.

73 În al treilea rând, nu se poate admite nici argumentul prin care recurentele susțin că Tribunalul a substituit aprecierea Comisiei prin propria apreciere atunci când a apreciat la punctele 131 și 132 din hotărârea atacată că Orange și SFR, pe de o parte, și Bouygues Télécom, pe de altă parte, nu se aflau într-o situație comparabilă din cauza faptului că această din urmă societate a suportat riscul de a nu putea introduce sau de a nu putea introduce decât cu întârziere serviciile sale UMTS.

74 În această privință, trebuie constatat că decizia în litigiu a exclus orice discriminare nu din cauza caracterului comparabil al situației celor trei operatori vizați, ci din cauza

aplicării reglementării comunitare a serviciilor de telecomunicații, care ar fi impus soluția reținută de autoritățile franceze. În consecință, existența sau inexistența unei situații comparabile între operatorii respectivi în raport cu riscurile asumate de aceștia nu reprezenta un element susceptibil să influențeze poziția Comisiei.

75 În al patrulea și ultimul rând, este de asemenea lipsită de temei susținerea potrivit căreia Tribunalul ar fi substituit aprecierea Comisiei prin propria apreciere atunci când a analizat, la punctele 137-153 din hotărârea atacată, diversele opțiuni pe care le puteau adopta autoritățile franceze și efectul acestora asupra egalității de tratament a beneficiarilor.

76 În realitate, astfel cum a subliniat avocatul general la punctul 225 din concluzii, Comisia analizase deja aceste opțiuni în decizia în litigiu, astfel încât Tribunalul nu a substituit deloc aprecierea Comisiei prin propria apreciere.

77 Având în vedere considerațiile precedente, trebuie să se constate, așadar, că, și în cazul în care Tribunalul ar fi ajuns, la momentul examinării anumitor argumente formulate de recurente, în primă instanță, la concluzii diferite de cele la care ajunsese Comisia în decizia în litigiu, niciuna dintre aprecierile Tribunalului nu poate repune în discuție temeinicia deciziei și nici nu poate evidenția existența unor dificultăți serioase.

78 Al doilea motiv invocat de recurente în susținerea recursului trebuie, prin urmare, respins ca nefondat.

Cu privire la al patrulea motiv, întemeiat pe erori săvârșite în aplicarea articolului 87 CE

79 Al patrulea motiv, care trebuie examinat înainte de examinarea celui de al treilea motiv, se structurează în trei aspecte.

Cu privire la primul și la cel de al doilea aspect ale celui de al patrulea motiv

— Argumentele părților

80 Prin intermediul primului aspect al acestui motiv, recurentele susțin că reprezintă o eroare de drept concluzia Tribunalului potrivit căreia excepția întemeiată pe structura sistemului făcea, în speță, inevitabilă renunțarea de către statul francez la creanțele asupra Orange și asupra SFR. În realitate, întrucât structura sistemului impunea căutarea unui număr mai mare de operatori, autoritățile franceze ar fi putut fie să reia de la început întreaga procedură, fie, precum în speță, să lanseze o nouă invitație de depunere a candidaturilor.

81 Totuși, în acest ultim caz, autoritățile franceze ar fi trebuit să aplice condiții economice diferite. Astfel, contrar celor statuate de Tribunal, acestea nu ar fi produs nicio discriminare, deoarece beneficiarii inițiali nu se regăseau într-o situație identică cu cea în care s-ar fi aflat cei ce ar fi fost selecționați în urma unei noi invitații de depunere a candidaturilor, întrucât, pe de o parte, acestor beneficiari li se garanta păstrarea licenței UMTS fără ca aceasta să poată fi repusă în discuție de candidați noi și, pe de altă parte, aceștia dispuneau de o anterioritate care constituia, în sine, un avantaj evident.

82 În opinia Orange și a SFR, acest aspect al celui de al patrulea motiv este inadmisibil, întrucât vizează obținerea unei noi aprecieri a motivelor invocate în primă instanță.

83 În orice caz, Comisia, Republica Franceză, SFR și Orange susțin că Tribunalul a examinat celelalte opțiuni care puteau fi avute în vedere de către autoritățile franceze și a concluzionat, raportat la necesitatea de a respecta nu doar principiile egalității de tratament și liberei concurențe, dar și data scadentă de 1 ianuarie 2002, prevăzută la articolul 3 alineatul (1) din Decizia nr. 128/1999, că opțiunea reținută în final de autoritățile franceze era singura care permitea asigurarea respectării acestor principii și că, prin urmare, aceasta se impunea în mod „inevitabil".

84 Prin intermediul celui de al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, recurentele arată că Tribunalul a săvârșit mai multe erori de drept atunci când a constatat inexistența unui avantaj selectiv în favoarea Orange și a SFR.

— Aprecierea Curții

85 Trebuie subliniat de la început că sunt inadmisibile cele două argumente invocate de recurente în susținerea afirmației potrivit căreia impunerea de redevențe UMTS în sarcina Orange și a SFR având o valoare diferită față de cele impuse Bouygues Télécom nu ar fi produs o discriminare în defavoarea primelor două beneficiare.

86 Astfel, din articolul 225 CE, din articolul 58 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție și din articolul 112 alineatul (1) litera (c) din Regulamentul de procedură al Curții rezultă că un recurs trebuie să indice cu precizie elementele criticate din hotărârea a cărei anulare se solicită, precum și argumentele juridice care susțin în mod concret această cerere (Ordonanța din 11 noiembrie 2003, Martinez/Parlamentul

European, C-488/01 P, Rec., p. I-13355, punctul 40, și Hotărârea din 11 septembrie 2007, Lindorfer/Consiliul, C-227/04 P, Rep., p. I-6767, punctul 45 și jurisprudența citată).

87 Or, în susținerea primului dintre aceste două argumente, potrivit căruia societăților Orange și SFR li se garanta licența fără ca aceasta să poată fi repusă în discuție de alți candidați, recurentele nu invocă nicio eroare de drept referitoare la acea parte a motivării hotărârii atacate, în special la punctul 144 din hotărâre, în care Tribunalul a considerat că cei trei operatori se aflau într-o situație comparabilă.

88 Referitor la al doilea argument, potrivit căruia SFR și Orange ar fi profitat de un avantaj rezultând din atribuirea anterioară a licențelor, se impune constatarea de asemenea a faptului că recurentele nu invocă niciun argument de natură să repună în discuție aprecierea Tribunalului în această privință, în special la punctele 115-122 din hotărârea atacată.

89 În ceea ce privește celelalte argumente invocate în cadrul celui de al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, trebuie amintit că, spre deosebire de cele susținute de Orange și de SFR, aceste argumente nu se limitează să reia motivele invocate în primă instanță, ci sunt în realitate îndreptate împotriva unei părți esențiale a motivării hotărârii atacate, în special a punctelor 108-111 din hotărâre și că, prin urmare, acestea sunt inadmisibile.

90 În ceea ce privește temeinicia acestor argumente, trebuie amintit că Tribunalul a constatat la punctul 108 din hotărârea atacată că Directiva 97/13 și Decizia nr. 128/1999 lasă statelor membre o marjă de apreciere privind alegerea procedurii de acordare a licențelor, cu condiția să fie respectate principiile liberei concurențe și egalității de tratament.

91 Tribunalul a dedus din această constatare, fără ca recurentele să conteste, că statele membre pot opta pentru o procedură de selecție comparativă, esențial fiind ca operatorilor să li se aplice același tratament, în special în materie de redevențe.

92 În speță, autoritățile franceze, în cadrul aplicării respectivei marje de apreciere, au decis să atribuie licențele UMTS chiar prin intermediul unei proceduri de selecție comparative. Astfel cum a subliniat Tribunalul la punctul 12 din hotărârea atacată, aceste autorități au fost nevoite să caute alți beneficiari numai din cauza eșecului parțial al primei invitații de depunere a candidaturilor, care nu permisese acordarea unui număr suficient de licențe pentru a asigura o concurență veritabilă pe piața serviciilor de telecomunicații.

93 Or, într-o astfel de situație, respectivele autorități dispuneau de trei opțiuni, astfel cum recurentele însele recunosc, respectiv reluarea procedurii de la început, lansarea unei invitații de depunere a unor candidaturi suplimentare fără a modifica retroactiv valoarea redevențelor UMTS datorate de Orange și de SFR sau lansarea unei astfel de invitații însoțite de o modificare retroactivă a acestor redevențe.

94 În împrejurările din speță, astfel cum a reținut Tribunalul la punctul 141 din hotărârea atacată, opțiunea de a relua procedura de la început ar fi compromis respectarea termenului de 1 ianuarie 2002, stabilit la articolul 3 alineatul (1) din Decizia nr. 128/1999 ca dată la care Directiva 97/13 trebuia pusă în aplicare de către statele membre în ceea ce privește introducerea coordonată și progresivă pe teritoriul lor a serviciilor UMTS. De asemenea, astfel cum în mod întemeiat a subliniat Tribunalul la punctele 144 și 145 din hotărârea amintită, opțiunea de a impune Orange și SFR plata unor redevențe mult mai mari decât cele solicitate societății Bouygues Télécom, în condițiile în care, din motive care nu depindeau exclusiv de propria voință, niciunul dintre cei trei operatori nu pătrunsese pe piață, iar caracteristicile acestor licențe erau identice, ar fi constituit o discriminare în defavoarea Orange și a SFR.

95 Altfel spus, aplicarea uneia dintre cele două opțiuni nu ar fi permis autorităților franceze să respecte exigențele dreptului comunitar.

96 În aceste condiții, în cadrul opțiunii reținute în final de autoritățile franceze, renunțarea la creanțele în discuție care rezultă din măsura de aliniere retroactivă a redevențelor UMTS datorate de Orange și de SFR cu cele impuse societății Bouygues Télécom era inevitabilă.

97 Într-adevăr, numai o astfel de opțiune putea, la momentul situației de fapt, pe de o parte, reduce riscurile unei lansări tardive a serviciilor UMTS, dat fiind că aceasta permitea să se asigure că sunt atribuite cel puțin două licențe la data prevăzută la articolul 3 alineatul (1) din Decizia nr. 128/1999. Pe de altă parte, această opțiune permitea de asemenea excluderea posibilității ca toți cei trei operatori să sufere o discriminare, ținând cont de faptul că alinierea redevențelor avea scopul precis de a lua în considerare împrejurarea că, la momentul atribuirii licenței către Bouygues Télécom, niciunul dintre cei trei operatori nu pătrunsese încă pe piață, din motive independente de voința acestora, astfel încât situația lor era comparabilă din acest motiv.

98 Rezultă că, în aceste împrejurări, Tribunalul nu a săvârșit nicio eroare de drept pronunțându-se în sensul că reglementarea comunitară a serviciilor de telecomunicații și în special principiul nediscriminării impunea ca autoritățile franceze să alinieze redevențele datorate de Orange și de SFR cu cele datorate de Bouygues Télécom.

99 În consecință, primul aspect al celui de al patrulea motiv trebuie declarat în parte inadmisibil și în parte nefondat.

100 Întrucât acest prim aspect trebuie respins, rezultă că al doilea aspect al celui de al patrulea motiv trebuie declarat inoperant.

101 Astfel, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, calificarea drept ajutor presupune ca toate condițiile prevăzute la articolul 87 alineatul (1) CE să fie îndeplinite (a se vedea Hotărârea din 15 iulie 2004, Pearle și alții, C-345/02, Rec., p. I-7139, punctul 32 și jurisprudența citată).

102 Articolul 87 alineatul (1) CE prevede patru condiții cumulative. În primul rând, trebuie să fie vorba despre o intervenție a statului sau prin intermediul resurselor de stat. În al doilea rând, această intervenție trebuie să fie susceptibilă să afecteze schimburile comerciale dintre statele membre. În al treilea rând, aceasta trebuie să acorde un avantaj beneficiarului. În al patrulea rând, aceasta trebuie să denatureze sau să amenințe să denatureze concurența (Hotărârea Pearle și alții, citată anterior, punctul 33 și jurisprudența citată).

103 Or, astfel cum rezultă din analiza primului aspect al celui de al patrulea motiv, Tribunalul nu a săvârșit nicio eroare de drept atunci când, la punctul 111 din hotărârea atacată, s-a pronunțat în sensul că, în speță, renunțarea la resurse de stat nu putea demonstra existența unui ajutor de stat, în măsura în care renunțarea la creanțele asupra Orange și SFR era inevitabilă ca urmare a structurii sistemului.

104 Rezultă că, în speță, prima dintre condițiile menționate la punctul 102 din prezenta hotărâre, necesare pentru a stabili existența unui ajutor de stat, nu este îndeplinită.

105 Prin urmare, al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, referitor la existența unui avantaj în favoarea Orange și a SFR, nu poate, în orice caz, afecta temeinicia concluziei Tribunalului privind inexistența în speță a unui ajutor de stat.

Cu privire la al treilea aspect al celui de al patrulea motiv

— Argumentele părților

106 Prin intermediul celui de al treilea aspect al celui de al patrulea motiv, recurentele susțin că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept în aplicarea principiului nediscriminării.

107 Recurentele invocă mai întâi că Orange și SFR, pe de o parte, și Bouygues Télécom, pe de altă parte, nu erau în aceeași situație la momentul alinierii redevențelor, dat fiind că licențele UMTS au fost eliberate pentru exercitarea unei activități la date diferite. În plus, modificarea criteriilor de atribuire a licențelor ar fi fost imposibilă din punct de vedere juridic atât în raport cu principiul intangibilității criteriilor în cadrul unei proceduri concurențiale, cât și cu Directiva 97/13. În sfârșit, respectarea obiectivelor prevăzute de directivele comunitare, în special de Directiva 97/13, nu ar figura printre derogările enumerate în mod limitativ la articolul 87 alineatul (2) CE.

108 În schimb, în opinia Orange și a Comisiei, cei trei beneficiari ai licențelor UMTS se aflau *de facto* în aceeași situație, întrucât Orange și SFR nu au profitat din punct de vedere material de aceste licențe. În aceste condiții, principiul nediscriminării ar fi impus în mod inevitabil alinierea retroactivă a redevențelor. În orice caz, Orange contestă admisibilitatea acestui aspect al celui de al patrulea motiv, întrucât punerea în aplicare a principiului nediscriminării a fost deja contestată în fața Tribunalului pe baza acelorași argumente.

109 În ceea ce privește legalitatea modificării condițiilor de atribuire a licențelor, pe de o parte, Comisia arată că Tribunalul a constatat faptul că principiul menționat al intangibilității nu figurează nici în Directiva 97/13, nici în vreo altă dispoziție aplicabilă din dreptul comunitar. În orice caz, în opinia Orange, un astfel de principiu nu poate repune în discuție obligația de respectare a principiului nediscriminării. Pe de altă parte,

în opinia Comisiei, a SFR și a Orange, posibilitatea modificării condițiilor de atribuire a licențelor este prevăzută expres de Directiva 97/13. Republica Franceză invocă în această privință că o astfel de modificare era nu doar posibilă, dar chiar obligatorie în sensul articolului 11 alineatul (2) din această directivă, potrivit căruia redevențele trebuie să fie nediscriminatorii.

110 În sfârșit, Comisia, Republica Franceză, SFR și Orange susțin că Tribunalul nu a considerat Directiva 97/13 o derogare suplimentară față de cele deja prevăzute la articolul 87 alineatul (2) CE, de la interdicția privind ajutoarele incompatibile, menționată la articolul 87 alineatul (1) CE. În schimb, Tribunalul ar fi făcut trimitere la această directivă numai pentru a conferi temei juridic imposibilității de a califica drept ajutor de stat măsura de aliniere a redevențelor.

— Aprecierea Curții

111 În ceea ce privește, mai întâi, argumentul formulat de recurente potrivit căruia Tribunalul ar fi apreciat în mod greșit că Orange și SFR, pe de o parte, și Bouygues Télécom, pe de altă parte, se aflau în aceeași situație, trebuie constatat că, spre deosebire de cele susținute de Orange, acest argument este admisibil.

112 În această privință, trebuie amintit că dacă un reclamant contestă interpretarea sau aplicarea dreptului comunitar de către Tribunal, aspectele de drept analizate în primă instanță pot fi rediscutate în cadrul procedurii de recurs (a se vedea Hotărârea din 13 iulie 2000, Salzgitter/Comisia, C-210/98 P, Rec., p. I-5843, punctul 43). Astfel, dacă un reclamant nu ar putea să se bazeze astfel în recurs pe motive și argumente utilizate deja în fața Tribunalului, procedura respectivă ar fi lipsită de o parte din sensul său (a se vedea în special Hotărârea din 6 martie 2003, Interporc/Comisia, C-41/00 P, Rec., p. I-2125, punctul 17, și Ordonanța Martinez/Parlamentul European, citată anterior, punctul 39).

113 Or, argumentul legat de identitatea situației celor trei operatori vizați îndeplinește astfel de condiții, întrucât urmărește tocmai să conteste analiza acesteia efectuată de Tribunal în raport cu principiul nediscriminării.

114 În ceea ce privește fondul, trebuie subliniat, astfel cum recurentele amintesc în mod întemeiat, că potrivit unei jurisprudențe constante, o discriminare nu poate consta decât în aplicarea unor reguli diferite unor situații comparabile sau în aplicarea aceleiași reguli unor situații diferite (Hotărârea din 14 februarie 1995, Schumacker, C-279/93, Rec., p. I-225, punctul 30, și Hotărârea din 18 decembrie 2007, Laval un Partneri, C-341/05, Rep., p. I-11767, punctul 115).

115 În speță, atribuirea anterioară a licențelor UMTS în favoarea Orange și a SFR ar fi putut justifica și chiar impune stabilirea redevențelor aferente acestor licențe la o valoare superioară redevenței datorate de Bouygues Télécom numai dacă valoarea economică a acestor licențe putea fi considerată, doar pe baza acestei atribuiri anterioare, mai mare decât valoarea licenței atribuite Bouygues Télécom.

116 Cu toate acestea, este clar că această situație nu se regăsește în speță.

117 Astfel, Tribunalul a constatat la punctul 116 din hotărârea atacată că Orange și SFR nu au putut utiliza licențele care le fuseseră acordate.

118 Or, astfel cum a amintit Tribunalul în mod întemeiat la punctele 100 și 110 din hotărârea atacată, deși este, desigur, adevărat că o licență are o valoare economică, această valoare depinde de momentul pătrunderii pe piață a fiecăruia dintre operatorii vizați (a se vedea de asemenea Hotărârea din 22 mai 2003, Connect Austria, C-462/99, Rec., p. I-5197, punctul 93).

119 Altfel spus, valoarea economică a unei licențe rezultă în special din posibilitatea de care dispune beneficiarul acesteia de a se prevala de drepturile intrinseci acestei licențe, și anume, în speță, de posibilitatea ocupării spectrului de frecvențe aflat în domeniul public în vederea exploatării tehnologiei UMTS.

120 Or, după cum a constatat Tribunalul la punctul 116 din hotărârea atacată, fără ca recurentele să conteste acest aspect în cadrul prezentului recurs, este cert că la momentul atribuirii licenței în favoarea Bouygues Télécom la 3 decembrie 2002, Orange și SFR nu au putut încă să lanseze serviciile lor UMTS și, prin urmare, să își exploateze licențele, și aceasta din motive independente de voința acestora, respectiv din cauza problemelor privind tehnologia UMTS și a unui context economic puțin favorabil dezvoltării acestei tehnologii. În consecință, valoarea economică a licențelor atribuite în favoarea Orange și SFR nu putea fi mai mare, doar pe baza caracterului anterior al acestora, decât valoarea licenței acordate Bouygues Télécom.

121 În plus, la punctele 119-121 din hotărârea atacată, Tribunalul a respins, fără ca recurentele să repună în discuție această apreciere în cadrul prezentului recurs, și argumentele formulate de acestea prin care urmăreau să demonstreze că atribuirea anterioară a licențelor în favoarea Orange și a SFR le-a produs acestora avantaje în ceea ce privește preemțiunea asupra spațiilor, imaginea mărcii și câștigarea de cote de piață.

122 Prin urmare, faptul că licențele au fost atribuite celor trei operatori vizați la date diferite nu permite să se aprecieze că, la data atribuirii licenței în favoarea Bouygues Télécom, aceștia se aflau într-o situație diferită în raport cu obiectivul Directivei 97/13, respectiv acela de a asigura că operatorii pătrund pe piața UMTS în aceleași condiții.

123 În consecință, Tribunalul nu a săvârșit nicio eroare de drept atunci când s-a pronunțat în sensul că cei trei operatori vizați se aflau în aceeași situație.

124 În continuare, în ceea ce privește pretinsa existență a unui principiu al intangibilității criteriilor de atribuire, trebuie subliniat că, pe de o parte, contrar celor susținute de recurente, Curtea s-a limitat să confirme, la punctul 60 din Hotărârea din 7 decembrie 2000, Telaustria și Telefonadress (C-324/98, Rec., p. I-10745), că autoritățile contractante sunt obligate să respecte principiul nediscriminării, chiar și atunci când încheie contracte care nu intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/38/CEE a Consiliului din 14 iunie 1993 privind coordonarea procedurilor de achiziții publice în sectoarele apei, energiei, transporturilor și telecomunicațiilor. (JO L 199, p. 84), fără a stabili în vreun fel existența unui astfel de principiu al intangibilității.

125 Pe de altă parte, astfel cum a subliniat avocatul general la punctul 192 din concluzii, din articolul 11 alineatul (2) din Directiva 97/13 rezultă că valoarea redevențelor trebuia să ia în considerare necesitatea de a promova dezvoltarea unor servicii inovatoare și a concurenței. Or, în speță nu se contestă faptul că, dacă autoritățile franceze nu ar fi adoptat măsura de aliniere a redevențelor UMTS, acestea s-ar fi expus unui risc serios de retragere a candidaturilor depuse de Orange și de SFR. Prin urmare, redevențele datorate de primele două beneficiare au fost modificate pentru a fi aduse la același nivel cu cele aflate în sarcina Bouygues Télécom tocmai pentru a garanta dezvoltarea concurenței.

126 În sfârșit, este de asemenea nefondat argumentul potrivit căruia Tribunalul ar fi săvârșit o eroare de drept prin faptul că a apreciat că Directiva 97/13 a introdus o derogare la articolul 87 alineatul (1) CE, care se adăuga la cele enumerate limitativ la articolul 87 alineatul (2) CE.

127 Astfel, după cum a subliniat avocatul general la punctul 196 din concluzii, trebuie amintit că articolul 87 alineatul (2) CE prevede derogările de la regula incompatibilității cu tratatul a ajutoarelor de stat.

128 Or, prin faptul că a concluzionat, mai ales în lumina Directivei 97/13, că măsura de aliniere a redevențelor datorate de Orange și de SFR cu cele aflate în sarcina Bouygues

Télécom nu constituia un ajutor de stat, Tribunalul nu a putut extinde cuprinsul articolului 87 alineatul (2) CE, întrucât această dispoziție se aplică numai măsurilor care constituie în mod clar un ajutor de stat.

129 Întrucât niciunul dintre aceste trei aspecte ale celui de al patrulea motiv nu poate fi admis, acest motiv trebuie respins.

Cu privire la al treilea motiv, întemeiat pe erori în încadrarea juridică a faptelor

130 Al treilea motiv invocat de recurente, întemeiat pe pretinse erori săvârșite de Tribunal în încadrarea juridică a faptelor, se structurează de asemenea în trei aspecte.

131 Republica Franceză și SFR contestă, cu titlu introductiv, admisibilitatea acestui motiv, întrucât ar viza, prin fiecare dintre aspecte, să critice aprecierea Tribunalului privind situația de fapt.

Cu privire la primul aspect al celui de al treilea motiv

— Argumentele părților

132 Prin intermediul primului aspect al celui de al treilea motiv, recurentele susțin că, prin calificarea celor două proceduri succesive de atribuire a licențelor UMTS drept o unică

procedură, Tribunalul a săvârșit o eroare în încadrarea juridică a faptelor. În particular, prin aplicarea articolului 11 din Directiva 97/13, Tribunalul ar fi trebuit să se limiteze la analiza modalităților de organizare materială a procedurii și, prin urmare, ar fi trebuit să concluzioneze că era vorba într-adevăr de două proceduri distincte. Or, tocmai o astfel de eroare ar fi stat la baza concluziei greșite a Tribunalului că nu există discriminare, situația celor trei beneficiari ai licențelor respective fiind considerată similară, deși în realitate ar fi fost diferită.

133 Comisia, în principal, precum și Republica Franceză, SFR și Orange, în subsidiar, consideră că Tribunalul era îndreptățit să aprecieze că procedura de atribuire a licențelor UMTS constituise în realitate o unică procedură. În această privință, statul membru menționat, SFR și Orange subliniază că trimiterea la articolul 11 din Directiva 97/13 nu este relevantă în speță.

134 În orice caz, în opinia Comisiei, acest aspect este inoperant, dat fiind că existența unei singure proceduri nu a fost determinantă în aprecierea respectării de către Tribunal a principiului egalității de tratament, acesta luând în considerare nu doar modalitățile de organizare a invitației de depunere a candidaturilor, ci și efectele acesteia. În plus, Comisia susține că principiul nediscriminării trebuie să se aplice avându-se în vedere în mod global cele două invitații succesive de depunere a candidaturilor.

135 SFR consideră că Tribunalul a interpretat în mod corect principiul egalității de tratament întemeindu-se pe contextul pieței emergente a UMTS și considerând că niciunul dintre operatorii vizați nu pătrunsese pe piață.

136 În sfârșit, Comisia susține că, în cadrul unei noi proceduri de atribuire, acelorași operatori li s-ar elibera licențe UMTS în condiții identice.

— Aprecierea Curții

137 Trebuie amintit că din articolul 225 CE și din articolul 58 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție rezultă că recursul se limitează la chestiuni de drept. În consecință, Tribunalul este singurul competent să constate faptele, cu excepția cazului în care inexactitatea materială a constatărilor sale ar rezulta din înscrisurile aflate la dosar, și să aprecieze aceste fapte. Constatarea faptelor nu constituie, cu excepția cazului denaturării elementelor de probă prezentate în fața Tribunalului, o chestiune de drept supusă, ca atare, controlului Curții (Hotărârea din 2 martie 1994, Hilti/Comisia, C-53/92 P, Rec., p. I-667, punctul 42, Hotărârea din 21 iunie 2001, Moccia Irme și alții/Comisia, C-280/99 P-C-282/99 P, Rec., p. I-4717, punctul 78, și Hotărârea din 7 iunie 2007, Wunenburger/Comisia, C-362/05 P, Rep., p. I-4333, punctul 66).

138 Or, în acest caz, trebuie subliniat că, pentru a constata existența unei singure proceduri, Tribunalul nu a aplicat deloc, contrar celor susținute de recurente, articolul 11 din Directiva 97/13, care, de altfel, nu oferă niciun criteriu legal pentru a aprecia dacă o procedură de atribuire de licențe este unică sau cuprinde mai multe etape succesive. În realitate, Tribunalul s-a limitat să constate, pe de o parte, la punctul 11 din hotărârea atacată, că procedura de atribuire a licențelor avea ca obiectiv acordarea a patru licențe și, pe de altă parte, la punctele 12, 14 și 15 din aceeași hotărâre, că autoritățile franceze au organizat o „invitație de depunere a unor candidaturi suplimentare” întrucât nu și-au atins obiectivul inițial de atribuire a acestor patru licențe.

139 În cadrul aprecierii sale cu privire la aceste circumstanțe, Tribunalul a dedus, la punctul 134 din hotărârea atacată, că „în pofida modalităților de organizare materială, procedura de atribuire a licențelor UMTS, inițiată în cursul lunii iulie 2000 de către autoritățile franceze, a reprezentat în realitate o singură procedură”.

140 În aceste condiții, problema organizării de către aceste autorități a unei singure proceduri sau a două proceduri este o problemă de apreciere a faptelor de către Tribunal, și nu un aspect de drept legat de încadrarea juridică a acestor fapte din perspectiva articolului 11 din Directiva 97/13, astfel cum susțin recurentele.

141 Întrucât recurentele nu susțin că Tribunalul ar fi denaturat faptele sau elementele de probă care i-au fost furnizate, primul aspect al celui de al treilea motiv trebuie, așadar, declarat inadmisibil.

Cu privire la al doilea aspect al celui de al treilea motiv

— Argumentele părților

142 Prin intermediul celui de al doilea aspect al celui de al treilea motiv, recurentele critică Tribunalul că a săvârșit o eroare în încadrarea juridică a faptelor, prin faptul că a apreciat că nu erau certe creanțele în discuție la care a renunțat statul francez.

143 În această privință, recurentele invocă, pe de o parte, că licențele UMTS au fost acordate societăților Orange și SFR prin două ordine din 18 iulie 2001, mai precis ulterior expirării termenului în care puteau fi retrase candidaturile, care s-a împlinit la 31 mai 2001. Recurentele susțin, pe de altă parte, că simpla posibilitate a operatorilor de a renunța la beneficiul licenței lor nu permite să se concluzioneze că aceste creanțe erau incerte, dat fiind că, potrivit unei jurisprudențe constante, o creanță este incertă numai atunci când existența acesteia depinde de producerea unui eveniment viitor și eventual sau de realizarea unei condiții suspensive.

144 În schimb, Comisia, Republica Franceză, SFR și Orange apreciază că respectivele creanțe nu erau certe.

145 Acestea susțin în special că, fără asigurările potrivit cărora Orange și SFR vor fi tratate în mod echitabil, care se regăsesc în conținutul scrisorilor ministeriale din 22 februarie 2001, aceste două societăți și-ar fi retras probabil candidaturile, termenul de retragere nefiind împlinit încă la acea dată. În plus, în opinia Comisiei, respectivele creanțe nu erau încă exigibile anterior atribuirii licențelor societăților respective prin Ordinele din 18 iulie 2001.

146 Orange adaugă că, în ceea ce privește autorizațiile de ocupare a domeniului public, posibilitatea de retragere a continuat să existe după data de 31 mai 2001, dat fiind că beneficiarii licențelor puteau oricând să renunțe la acestea și, în consecință, să sisteze plata redevențelor aferente.

147 În orice caz, în opinia Comisiei, a Republicii Franceze și a societății Orange, acest al doilea aspect al celui de al treilea motiv este inoperant, întrucât este îndreptat împotriva unui motiv neesențial al hotărârii atacate, Tribunalul bazându-și de asemenea aprecierea potrivit căreia renunțarea la creanțele în discuție nu constituia un ajutor de stat pe motive întemeiate pe excepția referitoare la structura sistemului.

— Aprecierea Curții

148 Trebuie amintit că obiecțiile invocate împotriva motivelor neesențiale ale unei decizii a Tribunalului nu pot determina anularea acestei decizii și sunt, așadar, inoperante (a se vedea în special Hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, Rec., p. I-5425, punctul 148 și jurisprudența citată).

149 Or, pe de o parte, astfel cum a subliniat avocatul general la punctul 131 din concluzii, deși Tribunalul a recunoscut la punctul 106 din hotărârea atacată că autoritățile franceze renunțaseră în speță la resurse de stat într-o proporție semnificativă,

subliniind în același timp că acestea nu aveau caracter cert, nu este mai puțin adevărat că Tribunalul s-a pronunțat la punctul 111 din aceeași hotărâre în sensul că „împrejurarea că statul a putut renunța la resurse și că din reducerea redevențelor a putut rezulta un avantaj pentru beneficiari nu este suficientă pentru a caracteriza existența unui ajutor de stat incompatibil cu piața comună, ținând cont de specificitatea dreptului comunitar al telecomunicațiilor în raport cu dreptul comun în domeniul ajutoarelor de stat. Astfel, renunțarea la creanța în discuție în prezenta cauză era inevitabilă ca urmare a structurii sistemului, în plus față de constatarea […] că această creanță nu era certă.”

150 Pe de altă parte, trebuie amintit că, pe baza considerațiilor menționate la punctele 87-95 din prezenta hotărâre, motivul formulat de recurente îndreptat împotriva motivelor hotărârii atacate și care vizează justificarea întemeiată pe natura, precum și pe structura sistemului în raport cu renunțarea la resurse de stat nu este fondat.

151 În aceste condiții, presupunând că este admisibilă și fondată susținerea recurentelor potrivit căreia Tribunalul a săvârșit o eroare de drept prin calificarea creanțelor în cauză drept incerte, se impune constatarea faptului că o astfel de eroare, chiar dacă ar fi stabilită, nu ar putea în orice caz să răstoarne concluzia la care a ajuns Tribunalul la punctul 111 din hotărârea atacată.

152 Prin urmare, al doilea aspect al celui de al treilea motiv trebuie respins ca inoperant.

Cu privire la al treilea aspect al celui de al treilea motiv

— Argumentele părților

153 Prin intermediul celui de treilea aspect al celui de al treilea motiv, recurentele susțin că Tribunalul a denaturat textul scrisorilor ministeriale din 22 februarie 2001 menționând că acestea conțineau o promisiune de „tratament egal" cu ceilalți operatori, în timp ce, în realitate, asigurarea nu viza decât un „tratament echitabil". Or, angajamentul ministerial privind un tratament echitabil nu ar putea constitui o promisiune de aliniere retroactivă a valorii redevențelor datorate de primii beneficiari de licențe UMTS la valoarea licenței atribuite ulterior. O astfel de denaturare a textului scrisorilor în discuție nu ar fi de natură să afecteze legalitatea întregii hotărâri a Tribunalului.

154 În opinia Comisiei, acest argument este inadmisibil întrucât problema echivalenței semantice a termenilor „echitate" și „egalitate" constituie un argument nou. Orange apreciază de asemenea că același argument este inadmisibil pentru motivul că repune în discuție o apreciere a faptelor de către Tribunal.

155 În orice caz, Comisia consideră, în mod asemănător celor susținute de societatea Orange în subsidiar, că acest aspect al celui de al treilea motiv este inoperant, dat fiind că promisiunile ministeriale nu au jucat un rol esențial în constatările și în raționamentul Tribunalului.

156 În subsidiar, Comisia apreciază că recurentele nu reușesc să infirme concluziile Tribunalului potrivit cărora primii doi beneficiari inițiali nu au avut în realitate un avantaj. La rândul lor, Republica Franceză și SFR susțin că este exclus ca Tribunalul să fi denaturat textul respectivelor scrisori.

— Aprecierea Curții

157 După cum susțin Comisia și Orange, acest aspect al celui de al treilea motiv este de asemenea inoperant.

158 Astfel, de la punctele 153 și 154 din hotărârea atacată rezultă în mod clar că Tribunalul și-a întemeiat aprecierea pe faptul că era necesar ca autoritățile franceze să reducă redevențele datorate de SFR și de Orange în temeiul principiului egalității de tratament, precum impune și Directiva 97/13.

159 Altfel spus, Tribunalul nu a considerat nicidecum că măsura de aliniere a redevențelor era impusă de asigurările privind un „tratament echitabil" oferite de autoritățile franceze prin scrisorile ministeriale din 22 februarie 2001.

160 În consecință, chiar presupunând că este admisibil și fondat argumentul formulat de recurente potrivit căruia Tribunalul a denaturat în mod evident conținutul acestor scrisori în privința asigurărilor oferite, nu este mai puțin adevărat că o astfel de denaturare nu ar avea, în orice caz, vreo consecință în ceea ce privește temeinicia hotărârii atacate.

161 Prin urmare, având în vedere jurisprudența amintită la punctul 148 din prezenta hotărâre, acest aspect al celui de al treilea motiv trebuie respins.

162 Întrucât niciunul dintre cele patru motive invocate de recurente în susținerea recursului nu poate fi admis, recursul trebuie respins ca fiind în parte inadmisibil și în parte nefondat.

Cu privire la cheltuielile de judecată

163 Potrivit articolului 69 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, aplicabil procedurii de recurs în temeiul articolului 118 din același regulament, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată.

164 Întrucât Comisia, Orange și SFR au solicitat obligarea recurentelor la plata cheltuielilor de judecată, iar acestea din urmă au căzut în pretenții, se impune obligarea recurentelor la plata cheltuielilor de judecată aferente acestei proceduri.

165 Potrivit articolului 69 alineatul (4) din regulamentul menționat, aplicabil de asemenea în temeiul articolului 118 din acest regulament, statele membre care intervin în litigiu suportă propriile cheltuieli de judecată. În consecință, se impune ca Republica Franceză să suporte propriile cheltuieli de judecată.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera întâi) declară și hotărăște:

1) Respinge recursul.

2) Obligă Bouygues SA și Bouygues Télécom SA la plata cheltuielilor de judecată.

3) Republica Franceză suportă propriile cheltuieli de judecată.

Semnături